

A vasvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény

NÉMETH Katalin

Bevezetés

Az első koldulórendek, a ferences és domonkos közösségek a 12–13. század fordulóján jelentek meg Nyugat-Európában. A szegény és apostoli életet vállaló szerzetesek hamar követőkre letek hazánkban is, és az elsők között alapított, nyugati határ menti vasvári konventben évszázadokig folytatták tevékenységüket. A Magyar Millennium ünnepségsorozata kapcsán 2001-ben a város és a Domonkos Rend támogatásával, valamint a Vasvári Múzeum szakmai irányításával és pályázati támogatások bevonásával rendezték meg *A domonkos rend Magyarországon 1221–2001* című kiállítást, melynek anyaga a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, a mai könyvtár és levéltár páratlanul értékes állományának alapját jelentette.

Magyarországi rend- és kultúrtörténet

A Szent Domonkos által alapított rend működését 1216-ban III. Honorius pápa engedélyezte, majd a közösség 1217-ben felvette a „Praedicatores”, „Prédikátorok” nevet (Ordo Praedicatorum, OP). A domonkosok 1221-ben telepedtek le Magyarországon, a rendházak száma folyamatosan növekedett, ám az évszázadok során több csapás érte a közösséget és gyűjteményeit: törökdúlás, II. József rendelete a szerzetesrendek felosztatásáról, majd az államosítás. 1950 után a kolostorok könyvanyaga részben megsemmisült, részben pedig állami gyűjteményekbe került. Néhány domonkos szerzetes próbálta menekíteni a dokumentumokat, pincékben, padlásokon, harangtornyokban rejtették el a köteteket.

A vasvári rendház a hatvanas évektől többek között az 1951-ben megalakult Vasvári Múzeumnak mint helytörténeti gyűjteménynek adott helyet. A kolostorhoz hozzáépítették a városi művelődési házat, amelyet a kilencvenes években megkezdődött felújítás, régészeti feltárás alkalmával újra leválasztottak. A domonkosok a rendszerváltást követően újjászervezték magyarországi rendtartományukat, Budapesten, Sopronban és Debrecenben kezdték meg tevékenységüket. 1989 után az Országos Széchényi Könyvtár raktáraiból mintegy 1200, nagyrészt 16–18. századi kötet került vissza a domonkosok tulajdonába, ami azonban csak töredéke az egykori gazdag anyagnak.

A Rendtörténeti Gyűjtemény

A Vasvári Múzeum által 2001-ben rendezett *A domonkos rend Magyarországon 1221–2001* című kiállítás alkalmával mutatták be Vasváron a domonkosok magyarországi történetét, tevékenységét. A kiállításához a korábbi budapesti Thököly úti rendház könyvtárában és különböző raktárhelyiségeiben elhelyezett nagyobb mennyiségű könyv- és iratanyagból válogattak ki dokumentumokat. A szakkönyvek, a rendi szerzők munkái és a rendi vonatkozású kiadványok képezték a későbbi szakkönyvtár alapját, az 1950 előtti levéltári anyagok és kéziratok pedig a levéltárét.⁴ A Rendtörténeti Gyűjteményben három gyűjteményrészt különböztethetünk meg: a levéltárat, a múzeális gyűjteményt és a könyvtárat, mely további részekre tagolódik, műemlékkönyvtárra és raktárra.

A 2001-es kiállítást követően döntés született arról, hogy a vasvári kolostorban helyezi el a rend az Országos Széchényi Könyvtárból visszakapott köteteket. *A Barokk könyvtár a vasvári kolostorban. Phare Tükör Program, 2002* című pályázatból alakították ki a műemlékkönyvtár számára azt a helyiséget, amelyben Torjay Valter művésztanár terveinek és Molnár Lajos asztalosmester munkájának köszönhetően a közel 1200 régi könyv méltó elhelyezést kapott.

A műemlékkönyvtár mellett működik a rendtörténeti szakkönyvtár, mely a tudományos kutatást igyekszik segíteni. Kézikönyvtári állományában megtalálhatók vallástudományi kézikönyvek és alapvető rendtörténeti munkák, monográfiák, sorozatok. A többi rendi vonatkozású kötet, melyek főként domonkos szerzők által írt, illetve a rend történetéről szóló munkák, a tetőtérben kialakított raktárban kapnak elhelyezést. A számtalan nyelven íródott dokumentumok mind műfajuk, mind témájuk tekintetében igen változatos képet mutatnak.

A Rendtörténeti Gyűjteményben működő kisebb levéltár a rendházakból és a hagyatékokból Vasvárra érkező iratanyagokat rendszerezi. Neves domonkos szerzetesek kéziratait, levelezéseit találhatja meg a látogató, hozzáférhető például Nusser Péter OP (1889–1952) fotóhagyatéka is, amely a két világháború közti rendi életet mutatja be.

A Rendtörténeti Gyűjtemény létrejöttében és fejlesztésében kiemelkedő szerepe van *dr. Zágorhidi Czigány Balázsnak*, aki történelemlatin szakos diplomával 1991-ben került a vasvári kolostorba, és 1992-től lett a városi múzeum vezetője. Nevéhez fűződik a kolostor rekonstrukciója, a Rendtörténeti Gyűjtemény kialakítása és a domonkos kultúra gondozása. A múzeumigazgató munkáját *Ireneusz Wysokinski* OP, lengyel domonkos szerzetes, levéltáros segíti. A domonkos atya többéves magyarországi missziója után ugyan jelenleg a krakkói rendház tagja, mégsem szakította meg a kapcsolatot a magyar domonkosokkal és a vasvári gyűjteménnyel, továbbra is aktívan részt vesz a rend levéltárosaként a gyűjtemény gondozásában. Az intézmény működését szakmailag és anyagilag több szervezet és alapítvány támogatja, többek között a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Vasvár Város Önkormányzata és a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, valamint a Domonkos Rend. A támogató szervezetek széles köre ellenére a gyűjtemény kezelésének egyik központi és hosszú idő óta fennálló, jelentős problémája, hogy a Vasvári Múzeumnak nincs lehetséges főállású könyvtáros-levéltáros szakembert alkal-

mazni, aki munkájával hosszú távon, megbízható módon biztosítaná a könyvtárral kapcsolatos szakmai feladatok ellátását.

A Vasvári Múzeum munkatársai 2000 óta folyamatosan gyarapítják a Rendtörténeti Gyűjtemény állományát, elsősorban diplomákban fellelt anyagokból, hagyatékokból, ajándékokból, valamint, ha lehetőség nyílik rá, vásárlással. 2002-ben a soproni domonkos templom tornyából nem várt mennyiségű, értékes irat került elő, amelyek között a 18. századi iratanyag és a 19–20. századi *Historia Domusok* (rendháztörténetek, melyek a rendtörténeti kutatást segítik) mellett a rendi internátus, az 1931–1948 között működő *Julianeum* irattárának töredékei is megtalálhatóak. Emellett ebben az évben a rendtörténeti szakkönyvtár pályázati forrásból is gyarapodott. Az *Archivum Fratrum Praedicatorum* teljes sorozatát (1930–2001), a *Dissertationes Historicae Ordinis Fratrum Praedicatorum* közel teljes sorozatát, a *Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica* újabb köteteit és számos további kötetet és periodikát sikerült beszerezni egy római tanulmányút során. 2003-ban Sopronból újabb 30–40 mázsányi dokumentumot szállítottak Vasvárra, majd ezt követte 2004-ben *Szabó Szádok* OP (1869–1956) könyvtárának régikönyv-anyaga, amely 120, zömében 16–17. századi kötetet jelentett (köztük a könyvtár egyik legrégebbi darabját, egy domonkos szerző, *Caletanus* 1530-ban kiadott evangélium magyarázatát). A hagyatékok jelentős mértékben hozzájárulnak a gyűjtemény bővüléséhez, így a 2004-ben elhunyt *Hosszú Ince* OP atya (1922–2004) örökségéből a szakkönyvtár mintegy 50 kötetel, a levéltár kb. 0,5 folyóméter irattal gyarapodott. 2005-ben *Szigeti József* OP (1907–2002) 2 folyóméter iratanyaga és mintegy 150 szakkönyve, 12 régi könyve, 2008-ban pedig *Csertő György* OP (1910–2006) nagylózsi plébános 2500 kötete került a gyűjteménybe. Az egykori szombathelyi domonkos kolostor, a mai Szent Márton Plébánia is úgy rendelkezett, hogy Vasvárra szállítsák *Böle Kornél* OP (1887–1961) hagyatékát, amely 2–3000 kötet könyvet, 50 doboznyi alap szinten rendezett levéltári iratot és további 10 ládányi

rendezetlen iratanyagot tett ki. A hagyatékban olyan jelentős művek találhatóak, mint Szent Jeromos 1508-ban kiadott „*Vitae Patrum*”-a, Szent Margit szentté avatásával kapcsolatos iratok, valamint Böle Kornél naplói és kéziratai. Érdemes megemlíteni a gyűjteményből a 19. század végén *Zafféry Károly* (P. Angelikus) által *A Legszentebb Rózsafüzér Királynéja* címen indított folyóiratot, vagy az 1920-as évektől szervezett ún. Credo-mozgalomhoz kapcsolódó folyóiratot, a *Credo*-t.

A gyűjtemény rendezése, feltárása

A gyűjtemény rendezése, feldolgozása, kutatásra alkalmassá tétele évek óta tart. A legsürgetőbb feladatok közé tartozik az utóbbi 10 év során felhalmozódott kötetek átválogatása, a számukra legmegfelelőbb gyűjteményrészben való elhelyezése, illetve formai- és tartalmi feltárása. A 2002-ben elnyert pályázatból újonnan kialakított barokk könyvtárteremben a hivatalos könyvtári besorolásnak megfelelően csak az 1850 előtt megjelent kötetek szerepelnek, melyek csoportosítása korábbi lelőhelyük szerint történt, az alapján, hogy mely rendházhoz tartoztak, mielőtt Vasvárra kerültek. A szakkönyvtári gyűjteményrészben a szakirodalom, általános teológiai lexikonok, rendtörténeti kézikönyvek kaptak helyet. Az állományrész nagyságának és célszerű elhelyezésének köszönhetően a helyszínen akár katalógus nélkül is könnyen megtalálhatóak a keresett dokumentumok. A Rendtörténeti Gyűjteményben szerepelnek olyan rendtörténeti sorozatok is, amelyek alapvetően a szakkönyvtárhoz tartoznak, de helytakarékoság és egyéb gyakorlati megfontolás alapján jelenleg mégis a raktárban lettek elhelyezve. A raktárnak kialakított tetőtéri helyiségben, amely tulajdonképpen második emeletnek is tekinthető, a rendház épületének felújítása és átalakítása után létrehoztak egy látványraktárat is a múzeumi kiállítási tárgyak számára. A többszöri átépítések és a domborzati viszonyok miatt a rendház épületszintjeinek szokatlan a beosztása. A mai földszint eredetileg az

első emelet, a mai alagsor a zarándokszállással* az épület egykori földszinti része volt.

2004-ben szervezték meg az első *Domonkos Örökségvédelmi Tábor*t, melyben az Eötvös Loránd Tudományegyetem tíz könyvtár szakos hallgatója segédkezett a Sopronból még 1993-ban beszállított, mintegy 30–40 mázsányi ömlesztett könyvanyag tisztításában és rendezésében. 2005-ben elkészült a levéltár fond és állagjegyzéke, a műemlékkönyvtár anyagának mintegy 50%-áról, a beazonosíthatóságukat lehetővé tevő, az alapvető adataikat tartalmazó számítógépes nyilvántartás, valamint a szakkönyvtár anyagáról egy áttekintő lista. 2005 óta az ELTE-BTK könyvtár és történelem szakos hallgatói szinte minden évben segítenek a gyűjtemény rendezésében. 2009-ben a tetőtér elkészültével megkezdődött a raktár polcainak feltöltése. A könyvtári dokumentumok rendezéséhez meg kellett határozni a felállítás elvét, amelyet nehezített az állomány heterogén összetétele. A gyűjtemény tartalmi és formai feltárása közben meg kellett fontolni, hogy az egy témakörhöz tartozó kötetek egymás mellé kerüljenek-e a polcra, amely a feldolgozásig segítené a tájékozódást. Mivel nem dolgozik könyvtáros a múzeumban, így a katalógusépítés lassan halad, azonban fontos, hogy az állomány mielőbb használhatóvá váljon. Ha azonban a folyamatos gyarapodást is figyelembe vesszük, akkor inkább a mechanikus raktári rend látszik célravezetőnek. Tematikus rendezés esetén önálló csoportot alkotnak a domonkos szerzők munkái, ezen belül külön a magyar és a külföldi szerzők, indokolt egy konkrét rendtörténeti szekció létrehozása és egy újabb csoport a domonkos szenteknek, mint például a rendalapító Szent Domonkos, az angyali doktor, Aquinói Szent Tamás, vagy Árpádházi Szent Margit, Sienai Szent Katalin, valamint a róluk szóló műveknek. A legenda szerint Szűz Mária rózsafüzért adott Szent Domonkosnak, de nemcsak a domonkos szerzetesek között, hanem az egész katolikus egyházban az

imádság egyik kedvelt és régi formája a rózsafüzér, így a szentolvasóval kapcsolatos irodalom szintén önálló gyűjteményrészt, tematikus csoportot igényel.

A Dr. Bendefy László Városi Könyvtár együttműködésével, melynek fiókkönyvtára lett a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, egy TÁMOP pályázatnak köszönhetően, 2010-ben kezdődött meg az állomány feltárása a SZIKLA integrált könyvtári rendszerben. A *Domonkos Örökségvédelmi Tábor* keretében e cikk szerzője, a tábor állandó résztvevőjével, Péterffy Alexandrával, a budapesti Piarista Központi Könyvtár könyvtárosának segítségével 74 kötetet, körülbelül 80 címet dolgozott fel, többnyire a 19–20. század fordulójáról. A Domonkos Rendtörténeti Gyűjteménynek jelenleg nincs önálló, az állomány teljes körű visszakereshetőségét biztosító katalógusa. Az eddig feldolgozott kötetek leírása a városi könyvtár honlapján⁵ érhető el. Remélhetőleg az ebben a katalógusban szereplő rekordok száma mielőbb gyarapodni fog.

A katalógizálást több tényező nehezíti. A kötetek jelentős része idegen nyelvű, elsősorban latin vagy gótbetűs német, ezeken kívül olasz, spanyol, francia, valamint angol, de találunk szláv és eszperantó nyelven írt műveket is. Körültekintő figyelmet igényel a szerző nevének egységesített besorolási adatának megállapítása. Ilyen esetben óhatatlanul utána kell nézni az író származásának és egységesített névalakjának. Fontos, hogy az állományt feldolgozó könyvtáros rendelkezzen a nyelvi alapismereteken kívül teológiai jártassággal és ismerje a legfontosabb domonkos szerzőket. Az egységesített besorolási adatok megállapítása mellett szükséges a megfelelő utalók rögzítése az egyes névváriánssok összekapcsolására, hogy megkönnyítsék a dokumentumok visszakeresését. Elsősorban a szentek névváltozatainál lényeges a pontos utalási rendszer kialakítása, mivel nevük egyaránt szerepelhet szerzői minőségben, cím részeként vagy, ami a leggyakoribb, tárgyi melléktételként.

* A vasvári Mária-kegyhely jelentős búcsújáró hely a szombathelyi egyházmegyében. A búcsúra érkező zarándok, csoportok számára nyújt szállást a múzeum épülete.

Gondoljunk csak Aquinói Szent Tamásra, aki a maga életművével kiemelkedőt alkotott, Vasváron is számtalan kötete található meg, közöttük a *Summa theologiae* különböző nyelven, különféle kiadásokban és természetesen igen gazdag a róla szóló irodalom is. De említhetnénk Sienai Szent Katalint, aki szintén több művel képviselteti magát a domonkos irodalomban, és életét sokan feldolgozták regény formájában, illetve szakirodalmi monográfiákban. A magyar könyvtári katalógusokban az említett szentek nevét keresve több különböző névváltozatot fedezhetünk fel. Az érvényben lévő hazai könyvtári szabvány⁶ ellenére nincs egységes megállapodás arról, hogy nevüknek a magyar, az olasz vagy a latin névváltozatát fogadjuk el egyöntetűen.

A gyűjtemény rendezése kapcsán megkezdődött a tartalmi feltáráshoz a megfelelő tárgyszójegyzék kidolgozása, de további bővítések indokoltak. Kiindulási alapot jelentenek más egyházi gyűjtemények tárgyszólistái, de érdemes a potenciális olvasókat is figyelembe venni, hogy melyek a számukra lényeges, gyakran keresett témák és tárgyszavak. A tárgyszójegyzék részletességéről szintén dönteni kell, például életrajz esetén tovább bontsuk-e zárójelben, hogy a személy domonkos nővér vagy szent, vagy használjuk az egyszerűbb domonkos szerzetes formát?

Annak ellenére, hogy az állomány rendezése és feldolgozása még nem valósult meg teljes egészében, a gyűjtemény iránt folyamatos a kutatók érdeklődése, évente sokan keresik fel a rendházat és tanulmányozzák a könyvtári és levéltári anyagokat. 2011 nyarán ismét megrendezésre került a *Domonkos Örökségvédelmi Tábor*, így

töretlenül folytatódhatott a gyűjtemény rendezése. A további tervek között szerepel egy helytörténeti gyűjtemény kialakítása, melynek alapját a hagyatékok már megteremtették, illetve a raktár melletti terem olvasóteremmé alakítása.

A tanulmány teljes szövege e folyóirat elektronikus változatában (<http://ki.oszk.hu/kf>) olvasható.

Irodalom

1. ZSÁMBÉKY Mónika: Barokk domonkos kolostorok Magyarországon. In: A Domonkos Rend Magyarországon. Szerk. Illés Pál - Zágorhidi Czigány Balázs. Piliscsaba-Budapest-Vasvár, 2007. 393. p.
2. KISS Gábor: Újabb adatok a vasvári domonkos kolostor építéstörténetéhez. In: A Domonkos Rend Magyarországon. Szerk. Illés Pál - Zágorhidi Czigány Balázs. Piliscsaba-Budapest-Vasvár, 2007. 387–389. p.
3. SCHWARCZ Katalin: A nyulak-szigeti domonkos apácák könyves emlékei. In: A Domonkos Rend Magyarországon. Szerk. Illés Pál - Zágorhidi Czigány Balázs. Piliscsaba-Budapest-Vasvár, 2007. 250. p.
4. ZÁGORHIDI CZIGÁNY Balázs: A vasvári domonkos kolostor helyreállítása és a domonkos rendtörténeti gyűjtemény létrehozása 1999-2009. In: *Historicus Polonus-Hungarus. Księga pamiątkowa ofiarowana Ojcu Józefowi Pucilowskiemu OP w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Espirit, 2010. 738 p.
5. Dr. Bendefy László Városi Könyvtár: <http://www.blvk.hu/> Letöltés ideje: 2011. február 3.
6. MSZ 3440-2:1979 A bibliográfiái leírás besorolási adatai. Személyek nevei. Helyesbítése megjelent: 1988.

Múzeumi könyvtárak közös portálja

Megkezdte működését a múzeumi könyvtárak közös portálja www.muzeumikonnyvtarak.hu címen, amely nyolc országos múzeumi könyvtár katalógusához kínál hozzáférést egy közös keresőben.

(*Katalist*, 2011. október, Kreutzer Andrea (HIM Hadtörténeti Múzeum) híre alapján)